

Pavel FOBEL, Daniela FOBELOVÁ
Katedra Etyki i Etyki Stosowanej FF UMB, Banská Bystrica
pavel.fobel@umb.sk, daniela.fobelova@umb.sk

ETYCZNE PODSTAWY I DYLEMATY MORALNE W KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie. Artykuł odnosi się do zasad etycznych obecnych w idei zrównoważonego rozwoju. Autorzy wskazują, jak w narodowej koncepcji zrównoważonego rozwoju Słowacji obecne jest stosowanie zasad etycznych. Ponadto w artykule wskazano, jakie są możliwości wdrożenia nowego paradygmatu etyki stosowanej w koncepcji zrównoważonego rozwoju i jaka jest rola różnych subdyscyplin etyki stosowanej w rozwiązywaniu problemów zrównoważonego rozwoju. Zestawiono konsumpcyjny styl życia z życiem zrównoważonym z etyczno-krytycznej perspektywy, wskazując na zależności między jakością życia, stylem życia i trwałością życia.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, etyki stosowane, jakość życia, styl życia, trwałość życia

ETHICAL STARTING POINTS AND MORAL DILEMMAS IN THE CONCEPT RELATED TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. This article refers to the ethical principles present in the idea of sustainable development. The authors points out, how the application of ethical principles is present in the National concept of sustainable development of Slovakia. In addition, the article points out the possibilities of applying the new paradigm of applied ethics in the concept of sustainable development and the role of different sub-disciplines of ethics used in solving problems of sustainable development. Consumed lifestyles have been set up with a balanced life from ethical-critical perspective, indicating the relationship between quality of life, lifestyle and sustainability.

Keywords: sustainable development, applied ethics, quality of life, lifestyle

Obecnie strategia zrównoważonego rozwoju jest już dość szeroko dyskutowana, zarówno przez ogół społeczeństwa, jak i środowiska naukowe. Globalny projekt i ramy jego realizacji zostały zaimplementowane z różnym powodzeniem na poziomie krajowym, znajdując odzwierciedlenie w obszarach sektorowych i na poziomie instytucjonalnym.

1. Krajowe ramy zrównoważonego rozwoju a etyka

Na Słowacji pierwsze inicjatywy dotyczące zrównoważonego rozwoju związane były z uchwałą rządu SR nr 118/1992, w której rząd wyraził zgodę na przystąpienie Słowacji do podpisania Deklaracji z Rio de Janeiro. Także ustawa nr 17/1992 Sb. (skrót: zbiór przepisów) o ochronie środowiska uwzględniała zrównoważony rozwój (ZR), definiowany jako rozwój, który gwarantowałby teraźniejszym i przyszłym generacjom zaspokojenie ich podstawowych potrzeb, przy jednoczesnym zachowaniu bioróżnorodności przyrody i zachowywał podstawowe funkcje ekosystemów. Kolejnym ważnym momentem było zatwierdzenie uchwały rządu SR nr 655 z 16.9.1997 r. w sprawie wdrażania Agendy 21, która zatwierdziła zestaw wskaźników zrównoważonego rozwoju. Rząd nałożył na ministrów i kierowników innych centralnych organów rządowych obowiązek oceniania wskaźników ZR na Słowacji, zawartych w poszczególnych rozdziałach Agendy 21, zgodnie z wymaganiami i metodologią Narodów Zjednoczonych.

Na podstawie Agendy 21 oraz zgodnie z procedurami UE Republika Słowacka opracowała w 2001 roku narodową strategię na rzecz zrównoważonego rozwoju SR, zatwierdzoną uchwałą rządu nr 978/2001¹ oraz rezolucją Rady Narodowej nr 1989/2002. Strategia definiuje zrównoważony rozwój jako ukierunkowany, długoterminowy (ciągły), kompleksowy i synergiczny proces, obejmujący wszystkie dziedziny życia (duchowe, społeczne, ekonomiczne, środowiskowe i instytucjonalne), który odbywa się na różnych poziomach (lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym) i dąży poprzez zastosowanie praktycznych instrumentów i instytucji do takiego modelu funkcjonowania społeczeństwa, który zaspokaja na wysokim jakościowo poziomie materialne, duchowe i socjalne potrzeby i interesy ludzi, przy jednoczesnym poszanowaniu wartości natury i nie wykraczając poza możliwości samoregeneracji (pojemności) natury i odnawialności jej zasobów. Strategia wytyczyła długoterminowe priorytety (cele strategiczne) zrównoważonego rozwoju SR, skoncentrowanego na ośmiu obszarach: rozwinięte państwo demokratyczne; nowoczesny system państwowy i administracji publicznej; rozwinięte społeczeństwo obywatelskie; solidarność społeczna i ochrona socjalna; zrównoważony rozwój regionalny; wysokiej jakości zasoby ludzkie i społeczne; nowy model gospodarki; wysokiej jakości ochrona środowiska i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych. Założono, że priorytety strategiczne zostaną osiągnięte poprzez 28 celów strategicznych i 132 wskaźniki zrównoważonego rozwoju. Na koordynatorów realizacji celów i wskaźników zostały wyznaczone odpowiednie organy rządowe.

¹ <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=13940>.

W 2005 roku rząd słowacki uchwałą nr 574/2005² przyjął Plan działań na rzecz zrównoważonego rozwoju SR na latach 2005-2010, który składa się z 14 podstawowych celów³. Wypełnienie tego planu było monitorowane i oceniane przez kilka lat. Po roku 2010 za kluczową na Słowacji uznaje się Strategię Europa 2020 zgodnie z zaleceniami Unii Europejskiej. W tym kontekście głównym krajowym dokumentem jest krajowy Narodowy Program Reform SR, ściśle związany z Programem Stabilności Republiki Słowackiej. Oba dokumenty są corocznie oceniane, aktualizowane i udostępniane Komisji Europejskiej, która na podstawie ich oceny i wniosków wypracowanych w rozmowach technicznych z przedstawicielami różnych gremiów politycznych Republiki Słowackiej przygotowuje konkretne zalecenia Rady Europy dla Słowacji na następne 12-18 miesięcy. Kroki te są podstawowymi składnikami europejskiego systemu, wprowadzonego w ramach strategii Europa 2020.

Samo pojęcie zrównoważonego rozwoju obejmuje dość szeroką gamę specjalistycznych dziedzin i działań, które są postrzegane w złożonych i wzajemnie powiązanych aktywnościach. Czasami jest bardzo trudno rozpoznać w nich kwestie etyczne, pomimo faktu, że są one bezpośrednio lub pośrednio zapisane w koncepcji, zasadach lub projektach wdrożeniowych. Mimo to ważne dla głębszego zrozumienia zawodowej praktyki jest pokazanie możliwości etyki i konieczności jej obecności w działaniach na rzecz zrównoważonego rozwoju. W koncepcji zrównoważonego rozwoju, w rządowych i międzynarodowych dokumentach jest sama etyka rozumiana dość szeroko i w tradycyjnej formie, co wywołuje wiarę w jej odzwierciedlenie w podstawowym paradygmacie racjonalności (wcześniej w zakresie etycznego wychowania, ze szczególnym uwzględnieniem etyki środowiskowej, w szkoleniach występowała konwersja tych treści) pomimo faktu, że w poszczególnych strategiach występuje odwołanie do nowego (postindustrialnego) sposobu myślenia. Takie podejście podkreśla praktyczno-aplikacyjne wysiłki, dotyczące sposobów integracji etyki w środowisku społecznym, kulturowym, gospodarczym czy środowiskowym.

² Bliższe vid.: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=1435>.

³ Dotyczy to następujących celów: wdrożenia zasad i celów zrównoważonego rozwoju w długoterminowych strategiach rozwoju gospodarczego i społecznego Republiki Słowackiej; wdrożenia zasad i celów zrównoważonego rozwoju w polityce gospodarczej; stworzenia bazy danych zawartych umów międzynarodowych i dokumentów odnoszących się do zrównoważonego rozwoju i oceny ich dotychczasowego wykonania; promowania wykorzystywania zaawansowanych technologii proekologicznych i wykorzystywania istniejących programów do ich wdrożenia w gospodarce słowackiej; promowania wykorzystywania wszystkich dostępnych możliwości finansowania w celu wspierania zrównoważonego rozwoju na Słowacji; szybkiej urbanizacji i regeneracji terenów; wspierania redukcji odpadów i stosowania środków w celu zmniejszenia energochłonności gospodarki słowackiej; wspierania rozwoju społeczeństwa informacyjnego na Słowacji; szkolenia kadr dla realizacji zrównoważonego rozwoju w organach decyzyjnych rządu na Słowacji; ochrona i racjonalne wykorzystanie przyrody i krajobrazu; wsparcia wdrażania zrównoważonego rozwoju w przepisach prawa słowackiego; wdrożenia podstawowych zasad zrównoważonego rozwoju do programu nauczania wszystkich klas szkoły w systemie kształcenia ustawicznego; stworzenia bazy danych oceny wdrażania podstawowych wskaźników zrównoważonego rozwoju i monitorowania przejścia do zrównoważonego rozwoju gospodarki słowackiej; zrównoważonej mobilności geograficznej.

2. Zrównoważony rozwój – wyzwanie dla etyki stosowanej

Bezpośrednio w zasadach i kryteriach Narodowej Strategii Zrównoważonego Rozwoju występuje apel o integrację i interakcję etyki w tworzeniu korzystnego zarządzania, podejmowania decyzji, jak i całościowego zachowania (zasada 16). Stosowanie wszystkich zasad powinno być postrzegane w synergicznym stosowaniu politycznych, prawnych, ekonomicznych, organizacyjnych, edukacyjnych i innych instrumentów wspierania kierunków rozwoju opartych na wartościach wartości, tworzeniu kultury wartości, jak również w zakresie tworzenia, funkcjonowania i budowy odpowiednich instytucji. Znalezienie skutecznych sposobów stosowania etyki jest ważną częścią tej strategii. To dotyczy także reformowanego i innowacyjnego podejścia do humanistyki w tych intencjach, w jakich jest rozumiana w najnowszych koncepcjach kształcenia i badań naukowych. W nauczaniu humanistycznych przedmiotów nadal występuje klasyczne (kognitywistyczne) podejście do kształcenia jednostronnie ukierunkowanego na zdobycie wiedzy. Dlatego upatrujemy w zastosowaniu etycznej strategii ważnego metodycznego przełomu w kierunku postfundamentalnego paradygmatu. Apel o interdyscyplinarność i zmiany metodyki nauczania rozbrzmiewa w zakresie edukacji ekologicznej, która powinna być aktywnym elementem zmiany zachowań wobec przyrody. Etyka środowiska jest obecna w całym zakresie działań człowieka. Jako specyficzny przedmiotowy obszar może zmieniać wartości i postawy tylko wtedy, jeśli będzie metodycznie i motywacyjnie zbudowana inaczej niż tradycyjnym kognitywistycznym i informacyjnym sposobem. Ważną rolę powinno odgrywać performatywne podejście do edukacji. Ale apel dotyczący moralnego obowiązku w stosunku do natury jest postrzegany polemicznie, ze względu na brak konstruktywnego wpływu. Konieczne jest, aby obudzić etyczną wrażliwość i moralną (współ)odpowiedzialność oraz zweryfikować skuteczność idei fleksybilnego altruizmu, rozbudzić sumienie i poczucie winy, zgodnie z zasadami Sullivana. Niezbędne jest połączenie kwestii etyki środowiskowej z etyką biznesu i społeczną odpowiedzialnością organizacji na wzór najnowszych standardów ISO 26000.

Etyka na poziomie aplikacji stara się obecnie orientować na aktualne problemy jako dylematy moralne XXI wieku – przyszłość jest związana konkretnie z etyką. Przypominamy współczesnego etyka oraz doskonałego diagnostyka obecnego okresu – G. Lipovetsky'ego, ekspertkę ONZ – H. Handerson czy sławnego ekonomistę-futurologa – I. Klinec, którzy deklarują, że nowe tysiąclecie i jego witalna równowaga są istotnie związane z etyką⁴. Zasadne stają się pytania o fundamentalną kwestię etycznej rewitalizacji, przewyciężania podejścia

⁴ G. Lipovetsky deklaruje: „XXI wiek będzie etyczny albo nie będzie go wcale”; H. Henderson – ekspertka ONZ i twórczyni wskaźników jakości życia – wyraża jednoznaczny wniosek: koncepcja etyki gospodarki rynkowej mówi o tym, jak do gospodarki i zachowań przedsiębiorców można włączyć standardy etyczne. Z ich pomocą możemy pokonać rosnącą przepaść między bogatymi i biednymi – globalnym i lokalnym. I. Klinec dołącza opinię, że nastanie czas etyki: „Naukowcy, którzy zajmują się przyszłością naszej cywilizacji, obiektywnie twierdzą, że za rok zmieni się cały światowy system ekonomiczny. To nie jest cykliczny kryzys, ale transformacyjny”.

resortowego i partykularyzmu naukowego, epistemicznej zmiany kultury (zmienia kulturę epistemiczną, kulturę dialogu w epistemicznej społeczności), transdyscyplinarnego dyskursu, jak również koherentyzmu i kontekstualizmu, jako nowych paradygmatów etycznych. Jednocześnie mamy do czynienia z nie lada wyzwaniem, które jest związane z pytaniem, jak dokonać instytucjonalizacji etyki na globalnych i lokalnych szczeblach w biznesie, ekonomii, polityce, ochronie środowiska, etyce zawodowej, biomedycynie, nowych technologiach, nauce i badaniach. To są nie tylko obszary etyki stosowanej, ale także korespondują z koncepcją zrównoważonego rozwoju, a zwłaszcza z takimi zasadami, jak np. zasada ochrony środowiska, zasada niestosowania przemocy, zasada współodpowiedzialności, zasada społecznie i etycznie korzystnego zachowania. W znaczącej mierze aplikacyjno-etyczny wysiłek wchodzi do dalszych 10 zasad zrównoważonego rozwoju, zasad sformułowanych w Agendzie 21 oraz narodowej strategii zrównoważonego rozwoju. Te zasady zrównoważonego rozwoju odwołujące się do etyki dostrzegamy przez pryzmat całościowego kompleksu teoretycznych obszarów i zajęć edukacyjnych z etyk stosowanych – etyki środowiskowej, etyki zarządzania i etyki gospodarowania, etyk ekonomicznych i politycznych, etyki biomedycznej, etyki zwierząt, etyki nauki i techniki, ale także takich przedmiotów, jak etyczna i społeczna odpowiedzialność, etyka prawa, etyka praw człowieka, etyka globalizacji, etyka ćwiczeń praktycznych, treningi etyczne czy doradztwo etyczne. W kształceniu, które prowadzimy, wskazujemy teoretyczne i praktyczne wyjaśnienia takich podstawowych atrybutów koncepcji zrównoważonego rozwoju, jak: profilaktyka (w doradztwie etycznym), równowaga (metoda koherentyzmu), respektowanie potrzeb przyszłych generacji (etyka społeczna), globalizm (etyka globalizacji), różnorodność (etyka środowiska), solidarność (etyka społeczna i polityczna), oszczędność w wykorzystaniu zasobów (etyczna i społeczna odpowiedzialność biznesu, etyka środowiskowa) i sprawiedliwość (etyka sprawiedliwości), szacunek dla życia (etyka środowiskowa i filozofia A. Schweitzera) i inne. Jeśli te inicjatywy akademickie dopełnimy o fakt, że równoległe do zapewnienia metodycznej i konsultacyjnej pomocy za pośrednictwem Centrum Doradztwa Etycznego studenci na wszystkich trzech poziomach edukacji wyższej pracują nad bieżącymi problemami w swoich końcowych pracach i uczą się radzić sobie z dylematami moralnymi z wykorzystaniem obszarów etyki stosowanej, stajemy się aktorami zmierzającymi do zrównoważonego życia jako wyzwania etycznego. Absolwenci nabywają umiejętności stosowania metod i technik implementacji etyki w różnych dziedzinach życia i są przygotowani do świadczenia usług doradztwa etycznego i stworzenia mechanizmów promowania etyki w każdej dziedzinie życia. Co więcej, są świadomi faktu, że etyka jest (zgodnie z Agendą 21) elementem profilaktyki, czyli zapobiegania negatywnym konsekwencjom, a stworzenie mechanizmów etycznych zapobiegających zagrożeniom o społecznym i przyrodniczym, o lokalnym, jak i globalnym charakterze może zredukować konflikty i ryzyko. Właściwe rozpoznanie tych tendencji i ich ocena służy jako podstawa do stworzenia mechanizmów zapobiegawczych, które mogą ograniczyć zagrożenia i skrajności etyczne. Idea *fronesis*

(Arystoteles) – praktycznej mądrości, czynienia dobra w praktycznych sferach życia – znajduje realne podobieństwa w zgodności z planami działań, międzynarodowymi inicjatywami i narodowymi strategiami zrównoważonego rozwoju.

3. Jakość życia jako problem moralny

Określenie społeczeństwa przymiotnikiem „konsumpcyjne“ pojawia się na Zachodzie (Ameryka i Europa Zachodnia) w latach dwudziestych XX wieku, a następnie rozwija się w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, czyli tuż po wojnie, kiedy ludzie pragną i mają nadzieję na lepsze życie (*better life*). Dlatego ten rodzaj społeczeństwa określany jest jako społeczeństwo pragnień, społeczeństwo nadziei. W historii ludzkości chodzi o stosunkowo krótki okres. Jeśli jednak porównamy to do prywatnego życia danej osoby, chodzi o jedno pokolenie, na które spoglądamy właśnie z nadejściem XXI wieku. „Lepsze życie”, zakotwiczone w nowym kulcie stałej poprawy warunków życia, stało się atrybutem społeczeństwa masowego „i ideałem osławionym we wszystkich krańcach”⁵. Keller charakteryzuje konsumpcjonizm, społeczeństwo konsumpcyjne, jako „zorientowane na dobra materialne, które wypiera wartości duchowe jako nieistotne, nie jest zadowolone z poziomu życia poprzedniej generacji i nie dopuszcza zaspokojenia potrzeb całkowicie lub przynajmniej głównie z lokalnych źródeł”⁶.

Orientacja na konsumpcję przewiduje ciągły wzrost potrzeb, co w następstwie prowadzi do zniszczenia używanych przedmiotów w coraz krótszych odstępach czasu, oraz potrzebę globalnego transferu rzeczy przeznaczonych do konsumpcji. Autor wyróżnia sześć głównych podejść do wyjaśnienia tego zjawiska: polityczne – najbardziej powierzchowne, związane z prawem wyboru, socjologiczne – wyjaśniane (a)społecznym zachowaniem, filozoficzne/etyczne – apelujące o dobrowolne umiarkowanie, które łączy je z ekologami, psychologiczne – postrzegane jako niezadowolenie ze stanu rzeczy, na który oczekuje podejście ekonomiczne, jako dowód wzrostu bogactwa.

Tendencja ta utrzymuje się i nasila także w XXI wieku. Jak stwierdza G. Lipovetsky: „Rodzi się homo consumericus trzeciego typu, niczym nieograniczony, mobilny i elastyczny, turbokonsument [...]”⁷. Hiperkonsument pragnie (materialnego) dobrobytu, a równolegle występuje u niego wykładniczo rosnące zapotrzebowanie na psychologiczny komfort, wewnętrzną harmonię i rozkwit subiektywnego potencjału.

⁵ Lipovetsky G.: Paradoxní štěstí. Prostor, Praha 2007, s. 13.

⁶ Keller: Abeceda prosperity. Doplněk, Brno 1997, s. 47.

⁷ Lipovetsky G.: Paradoxní..., op.cit., s. 16.

Dotąd w społeczeństwie konsumpcyjnym materialny dobrobyt funkcjonował jako programowy symbol hiperkonsumpcyjnej społeczności nastawionej na poszukiwanie „lepszego życia” wzmocnionego „wszechobecnym przyspieszeniem” (zapping). Jest rzeczą naturalną, że w tak funkcjonującej hiperkonsumpcyjnej społeczności każdy (kto się o to stara, tj. nie wszyscy, np. hipsterzy) dąży do tego, co najlepsze, najpiękniejsze i najefektywniejsze i dlatego poszukuje, jak się wydaje, jakościowo dobrych produktów, oczywiście sprawdzonych marek, co dotyczy żywności, napojów i życia w ogóle.

G. Lipovetsky ten stan – dążenie do lepszego życia związanego z zappingiem (przyspieszeniem) – łączy jeszcze z czymś znacznie bardziej niebezpiecznym, chociaż nie uważa, żeby hiperkonsumpcjonizm tym się zakończył: „Pomimo wszechobecności hedonistycznych wyzwań rośnie niepokój, frustracja, społeczne i osobiste poczucie zagrożenia. Wszystko to czyni ze społeczeństwa hiperkonsumpcyjnego cywilizację paradoksalnego szczęścia”⁸.

Etyków stosowanych będzie więc interesował stan moralności i wartości moralnych w tak zdefiniowanym hiperkonsumpcyjnym społeczeństwie. Znajdziemy autorów (N. Chomsky, Held), którzy twierdzą, że globalny konsumpcjonizm prowadzi do delegitymizacji wszystkich wartości, cynizmu, relatywizmu bez ograniczeń.

G. Lipovetsky jako optymista przyszłości wydaje oświadczenie: „Obecny czas nie przynosi nihilistycznego rozkładu ideałów, ale przede wszystkim nową społeczną regulację etyki, odpowiadającą wymaganiom hipernowoczesnej osoby. Ideały dobra i sprawiedliwości nie są znacznie bardziej martwe. [...] Nie chodzi tu o katastrofalny zanik wartości, ale o rozkwit skomplikowanych moralnych poglądów, pluralistycznych systemów wartości i różnorodności rozumienia dobra”⁹.

Wszystkie te rozważania sugerują, że sensem ludzkiej egzystencji, szczególnie człowieka XX i XXI stulecia, stało się samo jego życie, które stara się sprowadzić do dobrej jakości (życia). Pojmowanie jakości życia w odniesieniu do człowieka zawiera w sobie materialne (majątkowe), społeczne, duchowe, psychologiczne, środowiskowe (ekologiczne) oraz inne warunki dobrego, szczęśliwego, zrównoważonego życia. Musimy zatem obserwować nie tylko zewnętrzne, ale także wewnętrzne warunki, które tworzą ten stan, odczucie, przeżycia człowieka. Dotykają one z jednej strony globalnych zagrożeń, z drugiej lokalnych możliwości oraz indywidualnych zdolności i umiejętności. Globalne zagrożenia są powszechne dla ludzkości jako całości. Możemy je monitorować i analizować w politycznych, prawnych, moralnych, etycznych, środowiskowych (ekologicznych), wojskowych, gospodarczych (finansowych, inwestycyjnych), kulturowych i innych obszarach.

Jeśli moglibyśmy zmapować jakość ludzkiego życia dzięki czynnikom, które ją tworzą lub niszczą, to zdecydowanie za pomocą trzech głównych wskaźników, które możemy określić jako:

⁸ Ibidem, s. 19.

⁹ Ibidem, s. 392-393.

1. ekonomiczne (interspołeczne),
2. środowiskowe (przyrodniczo-społeczne),
3. futurologiczne (antroposocjalne).

Ekonomiczne, tj. interspołeczne, dotyczą pokonywania społeczno-gospodarczego zacofania krajów biednych, znalezienia bardziej sprawiedliwych zasad dla biznesu, rozwiązania problemu wojny i pokoju. Środowiskowe poszukują rozwiązań problemu ludnościowego (demograficznego) i z nim związanego problemu z wyżywieniem, surowcami i energią (tj. wyczerpywaniem nieodnawialnych zasobów, a w ostatnim czasie także ekologiczne – środowiskowe problemy, tj. zmiany klimatyczne, czyli globalne ocieplenie, dziura ozonowa i inne). Futurologiczny – przede wszystkim zajmujący się przyszłością człowieka w obszarze kulturowym, społecznym czy humanitarnym w rozwiązywaniu problemów, takich jak ubóstwo, niekontrolowana migracja międzynarodowa, terroryzm, nacjonalizm, narkomania, epidemie, mutacje wirusów i tym podobne.

Te starania są w duchu przyjętych międzynarodowych dokumentów Agendy 21 z Johannesburga, Deklaracji Milenijnej ONZ i pozostałych dokumentach Szczytów Ziemi oraz innych z Paryża, Warszawy etc. Mało który z Europejczyków jest świadomy wizji tego kontynentu. Zawsze jest potrzebne spojrzenie z zewnątrz. Jeszcze w roku 2005 roku (obecnie moglibyśmy to zrównoważyć) na ČT24 (kanał informacyjny czeskiej telewizji publicznej) amerykański ekonomista Jeremy Rifkin konstatował i chwalił: „Europa śni sen o jakości życia zamiast starego amerykańskiego snu o indywidualnym sukcesie. Wiecie, to, co ja nazywam europejskim snem, jest to ważna idea. Powinien to być kolejny rozdział historii. Przez długi czas modelowym przykładem był amerykański sen. Jest to bardzo prosty model – jak będziesz ciężko pracował, to osiągniesz sukces. Kiedy się poświęcisz, twoje dzieci będą korzystać z twojej pracy. Jest to indywidualny sen. Europejczycy tworzą swoje marzenie trochę inaczej. Ogólnie można powiedzieć, że im chodzi o dobrą jakość życia. Wiedzą, że można to osiągnąć tylko wspólnie. Zamiast starego amerykańskiego snu indywidualnego sukcesu, akumulacji dóbr oraz prawa do własności i wolnego rynku, w Europie budzi się sen jakości życia, zrównoważonego rozwoju, równowagi między pracą a odpoczynkiem, o prawach obywatelskich i pokoju. Myślę, że ten nowy sen, ten rodzący się europejski sen, ze wszystkimi jego słabościami, to pierwsza próba tego rodzaju. Pierwszy w całej historii. Wytwarza globalną świadomość w globalizującym się świecie. W świecie, który już uznał wzajemną zależność jednych od drugich. Model ten ma chyba jeszcze zbyt wiele słabości, aby się przyjął. Ale Europejczycy zaczęli jego realizację. Mimo wszystkich mankamentów UE. Mimo swoich wewnętrznych sprzeczności, uprzedzeń [...]”¹⁰.

Jednym z wielu, ale jednak dominującym obszarem jest pielęgnacja i ochrona środowiska, co znacząco wpływa na jakość życia. Nie jest tajemnicą, że stan środowiska szybko się pogarsza. Europejczycy starają się rozwiązać ten problem razem, nawet jeśli tak to nie wygląda.

¹⁰ Rifkin J., Velišek Z.: ČT24, 22.12.2015.

Uznają potrzebę opracowania wspólnej strategii zrównoważonego rozwoju (życia), która zawierałaby tylko opiekę socjalną i ochronę środowiska naturalnego, ale także postęp społeczny i trwały wzrost gospodarczy. Widzą potrzebę przeniesienia standardów etycznych zasady zrównoważonego rozwoju (życia) na poziom narodowy (lokalny).

Artykuł powstał w ramach projektu GU VEGA1/0187/16.

Bibliografia

1. Aristoteles: *Etika Nikomachova*. Kalligram, Bratislava 2011, s. 296.
2. Keller: *Abeceda prosperity*. Doplněk, Brno 1997.
3. Lipovetsky G.: *Soumrak povinnosti. Bezbolestná etika demokratických časů*. Prostor, Praha 1999.
4. Lipovetsky G.: *Paradoxní štěstí*. Prostor, Praha 2007.
5. Rifkin J., Velíšek Z.: ČT24, 22.12.2015.
6. Rorty R.: *Is Philosophy Relevant to Applied Ethics?* "Business Ethics Quarterly", vol. 16, No. 3, July 2006, s. 391-399.
7. Schweitzer A.: *Zástanca kritického myšlení a úcty k životu*. Vyšehrad, Praha 1989.